

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Naturvårdsenheten
Jörel Holmberg
Landskapsarkitekt
0501-60 53 95
0701-80 53 95

jorel.holmberg@lansstyrelsen.se

2011-01-20

Diarienummer
511-59962-2005

Sida
1(28)
Bilaga 3

Skötselplan för naturreservatet Hovet i Karlsborgs kommun

Foto Jörel Holmberg

Postadress:
542 85 MARIESTAD

Besöksadress:
Hamngatan 1

Telefon/Fax:
031-60 50 00 (växel)
0501-60 54 40 (fax)

Webbadress:
www.lansstyrelsen.se/vastragotaland

E-post:
natur.vastragotaland@lansstyrelsen.se

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

DEL A – BESKRIVNING	4
1. Syfte	4
2. Beskrivning av området.....	4
2.1 Uppgifter om naturreservatet.....	4
2.2 Allmän beskrivning av naturreservatet.....	5
2.3 Historisk och nuvarande markanvändning	5
2.4 Områdets bevarandevärden	8
2.5 Bebyggelse och anläggningar	11
DEL B – SKÖTSEL	12
3 Mark och vegetationsvård.....	12
3.1 Övergripande mål	12
3.2 Generella riktlinjer och åtgärder	12
3.3 Beskrivning av skötselområden.....	14
3.4 Forn- och kulturminnesvård	25
4 Friluftsliv.....	25
5 Gränsmarkering.....	26
6 Uppföljning	26
6.1 Uppföljning av skötselåtgärder	26
6.2 Uppföljning av bevarandemål och gynnsamt tillstånd	26
6.3 Revidering av skötselplanen.....	27
7 Sammanfattning av planerad förvaltning.....	27
8 Referenser	28

BILAGOR

bilaga 3a	Skötselplanekarta
bilaga 3b	Naturtyper
bilaga 3c	Natura 2000 habitat (befintliga och förslag)
bilaga 3d	Friluftslivsanläggningar
bilaga 3e	Fornlämningar
bilaga 3f	Nyckelbiotoper
bilaga 3g	Grova träd

Samtliga kartor, skala 1:5000

Inledning

Skötselplanen beskriver vad som ska göras i naturreservatet, när och hur ofta det ska göras. Den fastställer också vad som är viktigast att göra om reservatsförvaltaren, d v s den som är ansvarig för naturreservatets skötsel, behöver prioritera. Förutom reservatsförvaltaren vänder sig skötselplanen till markägaren och andra intressenter.

Naturreservatets syften styr vilka föreskrifter (regler) som gäller i naturreservatet och ifall skötsel behövs för att syftena med naturreservatet ska kunna uppfyllas.

Länsstyrelsen har ett övergripande ansvar för att statligt bildade naturreservat sköts. Länsstyrelsen har också ansvar för tillsynen i statliga naturreservat. Förvaltningen kan överlåtas till andra, t.ex. Västkuststiftelsen eller den kommun där naturreservatet är beläget. De praktiska skötselåtgärderna utförs oftast av markägare, arrendatorer, entreprenörer eller andra som förvaltaren har skötselavtal med.

Skötselplanen är uppdelad i två delar, A och B. Den första delen är en beskrivande del. Där anges bland annat naturreservatets syften och vilka natur- och bevarandevärden som finns i naturreservatet. Den andra delen av skötselplanen beskriver naturreservatets bevarandemål och hur naturreservatet ska skötas.

DEL A – BESKRIVNING

1. Syfte

Syftet med naturreservatet är att:

- för framtiden bevara och utveckla en hagmarksmiljö med grova ädellövträd såsom jätteekar och bokar i fokus.
- återställa delar av en hagmark som i många år varit ohävdad.
- bevara och utveckla lundmiljöer och lövskogsområden med sällsynta och rödlistade svampar, mossor, lavar och insekter.
- bevara och tydliggöra spåren efter äldre markanvändning och bebyggelse.
- utveckla och tillgängliggöra ett område med betydelse för friluftslivet.
- bevara de inom området förekommande naturtyperna och/eller arterna som ingår i EU:s nätverk av skyddsvärda områden, Natura 2000, i gynn- samt tillstånd.

9070 - Trädklädd betesmark

Syftet skall tryggas genom att:

- De grova träden friställs och att nästa generation jätte träd gallras fram och får stå öppet och utvecklas.
- Lövskogsområden med barrinslag får utvecklas till betade lövskogar med rik förekomst av grova träd och död ved.
- Hela området betas.
- Spår efter äldre markanvändning och bebyggelse framhävs.
- Befintliga stigar kompletteras och underhålls, informationsskyltar sätts upp.

2. Beskrivning av området

2.1 Uppgifter om naturreservatet

Namn:	Hovet
Beslutsdatum:	2011-01-12
Areal:	36,5 ha
Ekonomisk karta:	9E 1d
Topografisk karta	0941 9E SV
Lägesbeskrivning:	Strax norr om sjön Viken, ca 1 km öster om Sättra by
Län:	Västra Götalands län
Kommun:	Karlsborg
Socken:	Undenäs församling
Förvaltare:	Länsstyrelsen i Västra Götalands län
RegDos nummer:	2014527
Natura 2000-beteckning:	SE 0540326 Hovet
Naturgeografisk region:	Skogslandskapet i Tiveden - Tylöskogen - Kål- mården

Natur- typ/Vegetationstyp	Skötsel- område	Areal (ha)	Natura 2000-naturtyp	Areal (ha)
Kulturbetesmark	2	7,1	-	-
Igenvuxen ängs-hagmark	1	2,1	Blivande 9070, Trädklädd betesmark	2,1
Nyrestaurerad blandlöv-hagmark	7, 10	13,4	Blivande 9070, Trädklädd betesmark	13,4
Granskog – nygallrad granskog	9, 4	4,9	-	-
Nygallrat, medelgammalt björkbestånd	6	0,3	-	-
Ung bok-ekskog med inslag av jätteträd	5	0,8	Blivande 9070, Trädklädd betesmark	0,8
Igenvuxen hassellund	11	3,6	-	-
Blandädellövlund	8	3,9	9070, Trädklädd betesmark	3,9
Äldre blandskog	3	0,4	-	-

Tabell 1. Inom naturreservatet förekommande naturtyper/vegetationstyper enligt bla. Syd-svenska lövskogar och andra lövbärande marker samt befintliga och inom ca 10 år blivande Natura 2000 habitat och arealer för dessa.

2.2 Allmän beskrivning av naturreservatet

Hovets naturreservat ligger ca 1 km öster om Sätra by i Karlsborgs kommun. Marken tillhör idag Sätra bruk som är ett före detta järnbruk från 1730-talet. Området utgör ett småskaligt och varierat jordbrukslandskap som formats genom lång och kontinuerlig hävd. Området söder om den äldre betesmarken består av löv- och blandskogar i olika successionsstadier.

2.3 Historisk och nuvarande markanvändning

I slutet av 1500-talet skänktes gården Hovet till Erik XIV:s utomäktenskapliga dotter Constantia Eriksdotter. Gården gick sedan i arv genom generationer och kom till slut i Kapten Johan Stråles ägo (1694). I början på 1700-talet uppförde han en herrgård i området. Herrgården var verksam till 1809 då den kom i Sätra bruks ägo. Herrgården låg centralt i området ovan platsen där dammen ligger, och man kan fortfarande se spår av grunden idag. Johan Stråle var mycket intresserad av trädgårdsodling och lät anlägga en fruktträdgård i området med över 200 olika fruktträd och bärande träd (står nämnd i 1710-års rannsaking och utsatt på karta från 1712). Hovet hade till och med en anställd trädgårdsmästare. Idag står en del fågelbär, och någon apel i markerna, men inte några andra fruktträd. Det var antagligen Johan Stråle som tog med sig bokplantor från en av sina många resor i södra Sverige och planterade in på Hovet (enl. Ingemar Wikenros). Dessa bokar har antagligen naturaliserats och spridit sej i Udenäs bygden. Idag finns en mängd mycket gamla bokar i Hovet. Dammen som finns centralt i området kan härröra från Constantias tid på Hovet, då det står nämnt att karp odlades här, men mer sannolikt härrör den från 1700-talet och Johan Stråles herrgårds tid. Han hade ett gåshus och mycket gäss, dammen kan alltså vara en gås-damm (enl. Ingemar Wikenros).

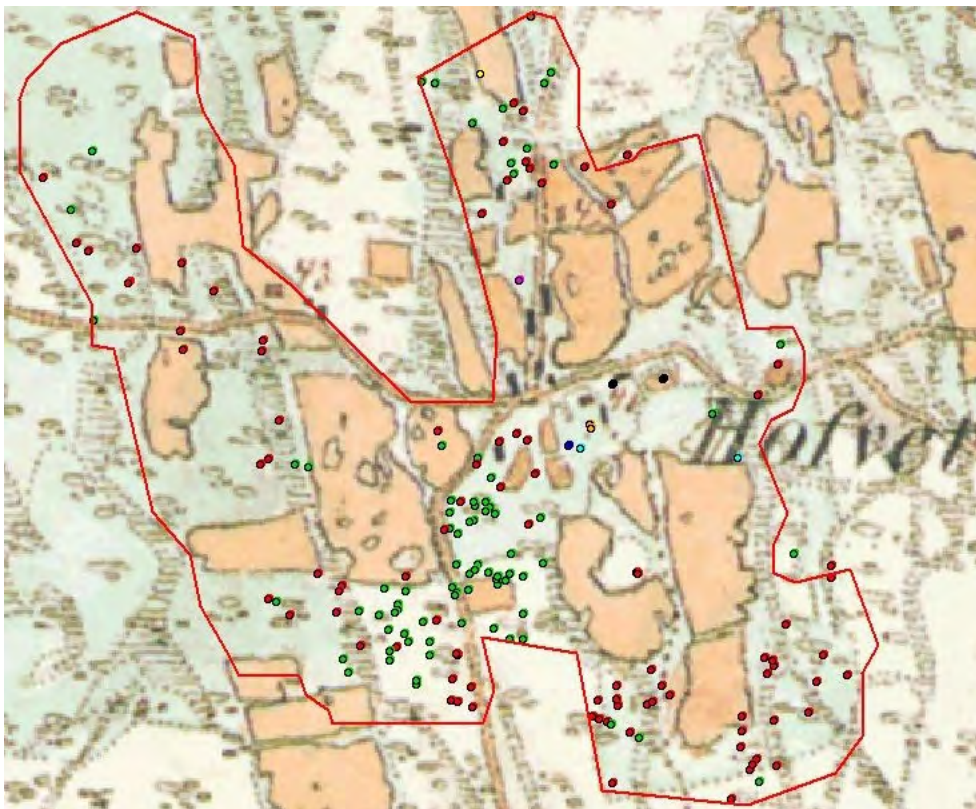
På 1830-talet då Sättra bruk köpte området innefattade Hovet fyra torp och ett antal backstugor som alla var skyldiga att delvis arbeta för bruket. Den bebyggelse som finns kvar i området idag härrör från denna tid.

Karta över Hovet från 1712, Lantmäteriverkets arkiv (Fräckestad nr 1, Undenässocken, Lantmätare Kristofer Hjerpe). Siffran 3 är området med fruktträdgård, åkermarkerna med nummer 6, 7, 8 och 9 är ungefär de samma som på Häradskartan från 1890-talet. Vägarna är de samma som på senare kartor.

Spåren av den tidigare markanvändningen i Hovet är fortfarande framträdande. En mängd gamla odlingsrösen, stenmurar och inte minst de gamla spärrgreniga träden vittnar om forna tiders brukande. Tidigare har delar av området både odlats, slagits och betats. Om man jämför en karta från 1712 med Häradskartan från 1897 ser man att åkermarkerna ligger i huvudsak på samma ställen. År 1897 har åkermarkerna utökats något. Genom att jämföra de gamla kartorna och inventeringen av grova träd i området (Länsstyrelsen, 2004) kan man tydligt se att de grova, idag spärrgreniga träden har vuxit upp i tidigare ängs- och betesmarker i kanterna av de uppodlade markerna. (se bild s 7)

På kartan från 1950-talet är åkrarna i stort belägna på samma ställen som på kartan från 1890-talet. En åker i områdets västra del benämns "västergärdet" som finns med på Häradskartan och delar av detta finns även med på 1700-tals kartan (område 8 på kartan ovan, märk att "västergärdet" på 1700-tals kartan var benämningen för ett långsmalt gärdre längre norr ut. Ett annat gärdre har benämningen "södergärdet" (7) vilket inte återkommer på senare kartor.). Vissa åkrar har övergått till betesmark eller har vuxit igen (främst i de västra delarna).

Häradscharta över Hovet från 1890-talet, samt reservatsgränsen och trädinventeringen från 2004. Man ser tydligt att de grova träden (prickar på kartan: gröna-bok, röda-ek) står i före detta öppna ängs och betesmarker (ljusgrönt). Åkrarna (beige/orange) är nästan de samma som på 1700-talet.

Från 1950-talet och framåt har i princip bara den del av området betats som ligger i nordöstra delen i anslutning till det kvarvarande torpet, vilket kartan från 1950-talet visar. Detta bekräftas också av Rut Gustafson (RG) som är född (1923) och uppvuxen på Hovet. Under början och mitten av 1900-talet växte diverse ängsblommor såsom mandelblom, nattviol och mer hävdgynnade arter såsom kattfot i vissa delar av Hovet (enligt RG). Andra tidigare betade lövskogsområden med flera grova träd har stått obetade sedan 1960-talet (enligt RG) vilket har bidragit till igenväxning. På flera områden där det förr var åkermark har Sättra bruk planterat gran, exempelvis på "västergärdet".

På senare tid har åkrarna övergetts, och området har lämnats att växa igen. Endast en del i anslutning till torpet har övergått till betesmark som idag är en stor öppen välbetad yta, dock utan någon intressant flora. Omfattande gallringar och röjningar utfördes av Sättra bruk i området med början i oktober 2004. Gamla grova spärrgreniga träd friställdes, en del gran och sly röjdes bort till förmån för lövträden. Granplanteringarna står dock kvar och det ligger mycket ris i området där gallringar har skett. Stängsel har satts upp runt hela området förutom i den nordöstra delen i anslutning till infartsvägen. Idag betas hela det instängslade området av får.

År 2004 gjordes på uppdrag av Länsstyrelsen en trädinventering av alla grova träd (träd med en diameter av minst 70cm) i Hovet. Resultatet visar att

det totalt finns 181 grova träd i Hovet varav 58 stycken är jätteträd med en omkrets över 313 cm (10 dm i diameter i brösthöjd). De grova träden utgörs av 9 olika trädslag varav de vanligaste trädslagen är ek (51 %) och bok (44 %), se bilaga 3g. Varje grovt träd är inmätt och har fått en nummerbricka.

2.4 Områdets bevarandevärden

2.4.1 Kulturhistoriska bevarandevärden

Stora delar av Hovet är ett registrerat fornminne (RAÄ Udenäs 19:1). Fornminnet är ett röjningsröseområde med fossila åkrar som beräknas ha övergivits för 150-200 år sedan. De talrika odlingsrösena är som regel 5-6 m i diameter och en meter höga. Den säregna vegetationstypen i Hovet, med de grova ekarna och bokarna höjer värdet på området.

Det enda kvarvarande torpet i området låg under Sätra Bruk och byggdes antagligen på 1830-talet. Den äldsta byggnaden är en ålderdomligt timrad bod där syllen är använd som upplag för golvplanken. Den knuttimrade ekonomibyggnaden och ett flertal husgrunder i det centrala området är också intressanta.

2.4.2 Geologi och hydrologi

Hovet är ett höglänt relativt flackt stembundet moränområde. Bergrunden utgörs av lättvittrad basisk grönsten som kommer i dagen på många ställen, speciellt i den öppna betesmarken (fd åkermark) centralt i området. På berghällarna kan man se isräfflor i nord-sydlig riktning. Det finns inga bäckar i området dock flera fuktpartier. Mitt i den helt öppna betesmarken finns en anlagd damm där grundvattnet antagligen ligger mycket ytligt. Den ligger bredvid en gammal knuttimrad ekonomibyggnad. Idag är dammen instängslad. Bredvid dammen finns en igenspikad brunn med vatten spegel på ca ½ meters djup.

2.4.3 Vegetation, flora och fauna

Hovet har de senaste decennierna dominerats av betad blandlövskog med högt inslag av grova, mycket gamla träd. Omfattande gallringar har gjorts för att restaurera området till hagmark. Ek och bok är de trädslag som dominerar bland de grova träden och flera har uppnått en anmärkningsvärd ålder. På de spärrkroniga jätteträden finns en rik kryptogamflora, och de producerar rikligt med grov död ved och mulm. Det finns gott om död ved, högstubbar och en del riktigt grova lågor i området. Kring de grova träden finns nästa generations bokar och ekar samt igenvuxna eller planterade äldre fodermarker med löv, blandskog eller gran. Hovet är med i lövskogsinventeringen för Karlsborgs kommun, och är delvis klassad som högsta naturvärde. I trädskiktet finns också enstaka alm, oxel, vildapel, klibbal, lönn och tall. Mera rikt förekommande är asp och björk samt en del ask. Flera områden i Hovet är planterade med gran som sedan har spridit sig. Hela naturreservatet är omgärdat av granplanteringar av olika åldrar, och några nyligen avverka-

de områden. På flera ställen växer det stora lövträd, och ibland även jätte-träd inklämde i granplanteringarna. Buskskiktet består av hassel, en och enstaka hagtorn. I nordvästra delen av Hovet finns ett område med rik förekomst av delvis grov hassel med mycket död ved vilket är av betydelse för främst insekter. Detta område har skogsstyrelsen klassat som nyckelbiotop, sekundär ädellövnaturskog, och inte som hassellund p g a att trädskiktet är för tätt.

Fältskiktet

Den före detta åkermarken som har betats på senare tid har inget större floristiskt värde eftersom den har varit gödslad och nu även är välbetad av fåren. Övriga delar av områdets fältskikt är till stor del under omvandling eftersom omfattande röjningar och gallringar nyligen har gjorts. Områden med dominans av de stora bokarna har en typisk lundartad flora.

Mossor

Det finns flera trädlevande mossor som har ett högt signalvärde. I fältskiktet växer mycket mossor såsom kranshakmossa, husmossa, kvastmossor, kam-mossa och björnmossor för att nämna de vanligaste.

Lavar

De grova träden har en rik flora av lavar som har hunnit etablera sig p g a trädens anmärkningsvärda ålder. Flera arter har höga signalvärden och en del har hittats på ett och samma träd vilket är anmärkningsvärt.

Insekter

Den rika förekomsten av död ved och stora lågor gynnar insektsfaunan. Högstubbar och stående ”träd -lik” ger också substrat och habitat för insekter. Insektsfaunan i området är f n bristfälligt känd.

Svampar

Den döda veden och högstubbarna är bra substrat för olika slags tickor och vedsvampar. Det finns en stor artrikedom av svampar och flera är viktiga signalarter med högt signalvärde såsom; hasselticka, korallticka och kantarellmussling.

Kärlväxter

Lundarter såsom blåsippa, trolldruva, ormbär och liljekonvalj, som för övrigt alla är signalarter, är vanligt förekommande i området. Andra vanliga lågörsarter i de lövdominerade områdena är ekorrbär, ekbräken, harsyra, vårfryle, gökärt, skogsviol, smultron och blåbär. Piprör och träjon är också vanliga växter (bla. Sundh miljö 2004). I den öppna centrala betesmarken hittas liten blåklocka och stagg som båda är hävdgynnade arter.

I tabell 2 presenteras ett antal av de arter som har påträffats i området. Det är signalarter som indikerar skyddsvärda områden, samt arter som är uppförda på den nationella rödlistan. Denna artlista är inte på något sätt komplett då den helt saknar tex. grupper såsom insekter och fåglar.

Art	Kategori	Skötselområde	Frekvens	Inventeringsdatum	Källa/Uppgiftslämnare
Mossor					
Fällmossa, <i>Antitrichia curtipendula</i>	S3	1,10	1,3	95-08-28	Arne Jansson
Krusig ulota, <i>Ulotia crispa</i>	S2	1, 2, 4, 6, 7,8, 10,11	1,2, 3	95-08-28	Arne Jansson
Stubbspretmossa, <i>Herzogiella seligeri</i>	S2	2, 6, 7,8, 10,11	1	95-08-24	Arne Jansson
Guldlockmossa, <i>Homolothecium sericeum</i>	S2	2, 6, 7,8	1,2	95-08-24	Arne Jansson
Porellor, <i>Porella</i> spp.	S3	4	3	95-08-24	Arne Jansson
Långfliksmossa, <i>Nowellia curvifolia</i>	S3	7, 8, 10,11	1,2	95-08-25	Arne Jansson
Lavar					
Rostfläck, <i>Arthonia vinosa</i>	S2	2, 6, 7,8,10	1,2,3	95-08-24	Arne Jansson
Lönnlav, <i>Bacidia rubella</i>	S3	2, 6, 7, 8, 10	1	95-08-24	Arne Jansson
Gulpudrad spiklav, <i>Calicium adpersum</i>	S3	2, 6, 7, 8, 10	2,3	95-08-24	Arne Jansson
Sotlav, <i>cyphelium inquinans</i>	S3	2, 6, 7, 8	2	95-08-24	Arne Jansson
Gulnål, <i>Chaenotheca brachypoda</i>	S2	7, 8, 10, 11	1,2	95-08-24	Arne Jansson
Kornig nållav, <i>Chaenotheca chlorella</i>	S3	10	1	95-08-23	Arne Jansson
Gul dropplav, <i>Cliostomum corrugatum</i>	S3/NT	10	1	95-08-23	Arne Jansson
Rödbrun blekspik, <i>Sclerophora coniophaea</i>	S3/NT	10	3	95-08-23	Arne Jansson
Skriftlav, <i>Graphis scripta</i>	S1	10, 11	1,2	95-08-25	Arne Jansson
Kärlväxter					
Ormbär, <i>Paris quadrifolia</i>	S1	2, 4, 5, 6, 7, 8	1,2	95-08-24	Arne Jansson
Svart trolldruva, <i>Actea spicata</i>	S3	4, 5, 7, 8	1,3	95-08-24	Arne Jansson
Blåsippa, <i>Hepatica nobilis</i>	S1	10, 11	3	95-08-25	Arne Jansson
Svampar					
Hasselticka, <i>Dichomitus campestris</i>	S3	1	1	95-08-28	Arne Jansson
Korallticka, <i>Grifola frondosa</i>	S3/NT	1, 10, 11	1	95-08-28	Arne Jansson
Kantarellmussling, <i>Plicaturopsis crispa</i>	S3	1, 10, 11	2	95-08-28	Arne Jansson

Tabell 2. Förekomst av rödlistadearter, signalarter och Natura 2000-arter.

Kategori:

1. rödlistade arter (ArtDatabanken 2010): (RE) Försvunnen; (CR) Akut hotad; (EN) Starkt hotad; (VU) Sårbar; (NT) Missgynnad; (DD) Kunskapsbrist
 2. signalarter (Skogsvårdsstyrelsen 1994, 2000): (S1) lågt signalvärde; (S2) medelgott signalvärde; (S3) högt signalvärde.
 3. arter i habitatdirektivet och fågeldirektivet: (EU).
- (Frekvens: (1) enstaka, (2) måttlig, (3) riklig, eller exakt uppgift om sådan finns)

En bevarandeplan finns upprättad för Natura 2000-området. Enligt denna finns naturtypen 9070, Trädklädd betesmark, i området.

2.5.3 Friluftslivsvärden

Man når Hovet via en grusväg som slutar i områdets nordöstra del intill ett äldre torp. Markerna i Hovet är mycket tilltalande för besökare, delar av området är särskilt under våren ett omtyckt utflyktsmål. Det går en markerad stig från Sätra bruk till Hovet. En annan markerad stig går från Hovet till Hökaberget där man har en fin utsikt över sjön Viken. Uppifrån Hökaberget kan man vid klart väder i fjärran skymta både Kinnekulle och Billingen. I kanten av berget finns en naturlig grotta. Stigen till Hökaberget delar sig i reservatet, den östra stigen kallas för "Kyrkvägen" och är den väg de som

bodde på Hovet med omnejd alltid använde för att gå till kyrkan i Udenäs på söndagarna. Älgåralsleden går genom området.

2.5 Bebyggelse och anläggningar

Inom reservatet ligger det gamla torpbostället ”Hovet” med tillhörande tomt. Idag utnyttjas torpet endast som sommarbostad. Där torpets ladugård en gång låg har ett skydd för fåren som betar i området byggts upp. En gammal knuttimrad ekonomibyggnad med ett skyddande stängsel runt om ligger ute i den öppna betesmarken (skötselområde 2).

DEL B – SKÖTSEL

3 Mark och vegetationsvård

3.1 Övergripande mål

De övergripande målen med föreslagen mark- och vegetationsvård är att utveckla och vidmakthålla de naturvärden som finns knutna till det hagmarkslandskap med dess rika förekomst av stora ädellövträd och död ved som finns i större delen av området, samt till de ädellövlunds områden som också finns/håller på att utvecklas i delar av området. De primära naturvärdena är knutna till de grova trädens fauna och flora som ska säkerställas genom skötsel och vård och genom öppethållande av de marker där de står. För det långsiktiga säkerställandet av flora och fauna är det viktigt att nya grova träd kan rekryteras som så småningom tar de gamla jätteträdens plats. Potentiella jätteträd väljs ut och följs noggrant upp.

De övergripande målen skall nås genom att man följer de generella riktlinjer som anges nedan samt de detaljerade skötselåtgärder som anges under respektive skötselområde.

3.2 Generella riktlinjer och åtgärder

Vid förvaltande av olika naturvärden är det av stor vikt att se till individuella värden och förutsättningar i ett enskilt område. Schablonmässig skötsel kan leda till felaktigheter och oavsiktliga misstag. Det är därför vanskligt att i allmänna ordalag formulera generella åtgärdsförslag gällande för ett helt reservat. Vid utformning av sköselförslag för respektive skötselområde har dock vissa övergripande principer varit vägledande. Dessa presenteras nedan:

Bete

För att bevara det öppna hagmarkslandskapet med de grova träden, och så småningom få utökade gräsmarker måste området hävdas, lämpligast genom bete. Betet ska fortgå i hela området. Får är ett bra alternativ framförallt initialt eftersom de också betar sly, och betar kort och noggrant. Efterhand är bete av nötkreatur att föredra eftersom får betar ganska selektivt och kan ha en utarmande effekt på örtrikedomen i en betesmark. Eftersom hagmarkerna har ett värdefullt trädskikt är hästbete olämpligt då hästar har en tendens att skada träden genom barknag. En viss variation i betestryck och tidpunkt för betespåsläpp kan ibland vara önskvärd både mellan skötselområden och mellan år. Även om betespåsläppet sker sent ska fållan vara väl avbetad vid säsongens slut. Eventuellt kan betet missgynna den lundartade floran, men i Hovet är det de grova spärrgreniga träden som sätts i fokus och som är av mest värde och dessa kräver en öppen miljö. I blandlövhagarna ska en grässvål tillslut bildas så att områdena får en hagmarksliknande miljö, vilket kräver en del ljus. I samtliga betesmarker inom reservatet undviks gödsling, kalkning eller andra markförbättrande åtgärder. Tillskottsutfodring

av djuren rekommenderas inte. Betet bör vara "lagom" hårt för att undvika igenväxning samtidigt som föryngring möjliggörs och bryn tillåts bildas.

Maja-Lenas ek.

De grova träden

Hagmarkerna ska vara rika på åldriga lövträd. De grova, spärrgreniga träden ska ha tillräckligt utrymme, de skall skyddas från skuggning och konkurrens från yngre träd, buskar och sly. Undantagsvis kan stort träd tas ned till förmån för ett annat stort träd. Träden ska i viss mån stå solbelysta. Om total frihuggning av de stora träden behövs bör det ske successivt så att varken trädet eller dess epifytflora får en chock av de nya rådande förhållandena. Träd som valts ut för att på sikt bli jätteträd skall märkas och hållas fria. Ett lämpligt avstånd av ca 30 m skall på sikt hållas mellan föryngringsekar (kronan väntas uppta ca 12-15 m och det bör vara ett avstånd av 5-15 m mellan kronorna för att få tillräckligt med fritt utrymme). Bok kan stå något mer tätt än ek (15-20 m). Dock bör ett större antal unga träd sparas eftersom det idag är omöjligt att veta vilka som kommer att överleva till gammal ålder. Efterhand tas de träd bort som tränger de träd som verkar kunna växa stabilt inför framtiden.

Blandlövskog och ädellövlundar

Gran ska i så stor utsträckning som möjligt tas bort så att området blir helt lövdominerat. Föryngring av gran ska hållas efter så att plantorna inte hinna växa till sig. Mängden gamla lövträd ska öka på sikt.

Bryn

Där den omkringliggande granskogen tränger alltför nära inpå naturreservatet bör bryn skapas, dels så att gränsen mellan granplantering och öppnare blandlövhagmark inte blir så markant, och dels för att bryn utgör en viktig övergångszon mellan skog och mer öppen mark. Brynen bör bestå av buskvegetation som är blommande och bärande för att gynna insekts- och fågellivet. Buskar med taggar och törnen kan vara bra eftersom de tillåter vissa kärlväxter att växa fritt i skydd från betesdjuren. Kärlväxterna är också viktiga för insekter. För att skapa ett bryn räcker det normalt med att låta enstaka träd och buskar stå kvar intill skogskanten. De får utvecklas, spridas och förtätas lagom in mot skogskanten.

Död ved

Såväl stående som liggande död ved ska lämnas i området, förutom i öppna områden där klen död ved ska transporteras bort (t ex skötselområde 2). Den döda veden skall i de flesta skötselområden ökas på sikt och därför kan ringbarkning tillämpas i lämpliga fall. Om lågor hamnar på ett sådant sätt att de hindrar friluftslivet kan lågorna flyttas. Det är även viktigt med solbelysta lågor.

3.3 Beskrivning av skötselområden

Naturreservatet är indelat i 11 skötselområden, se bilaga 3a.

Skötselområde 1

Naturtyp/er:	Igenvuxen ängs-hagmark
Natura 2000-habitat:	Utvecklingsmark 9070, Trädklädd betesmark
Areal:	2,1 ha
Beskrivning:	Dessa partier utmed framfartsvägen till Hovet utgörs av blandskog med riklig förekomst av grov ek och bok. Två grova döda bokar med håligheter finns i östra delen. På dessa växer det flera olika svamparter. I den nordligaste östra delen står mestadels gallrad asp. Förutom närmast vägen utgörs västra delen mest av granskog med enstaka insprängda grova bokar. Vårfloran är riklig i hela området och ger ett välkomnande intryck för besökare med bl a blåsippor, vitsippor och liljekonvalj.
Bevarandemål:	Området skall på sikt vara en betad blandlövhage. De grova träden och deras föryngring är de viktiga elementen i området. I blandlövhagen skall krontäckningen vara ca 50 %, tillräckligt med ljus skall kunna komma ned till marken för att

- Engångsåtgärder: det så småningom ska kunna bildas en grässvål. De befintliga stora träden, 17 stycken, skall stå ljust och fritt. Buskskiktet bör ha en täckningsgrad på ca 10 %. Det skall finnas gott om död ved.
- Området ska stängslas. All gran i den västra delen ska huggas bort för att öka inslaget av löv. Gallring och slyröjning bör göras för att öppna upp området och friställa de grova träden. De framtida jätteträden skall märkas upp. Ingen död ved plockas bort.
- Underhållsåtgärder: Bete med sen påsläppning av djuren på våren, (slutet av maj). Granföryngringen skall hela tiden hållas efter så att gran ej etablerar sig i området. Om träd- och buskskikt överstiger vad som anges i bevarandemål sätts röjningar in.

Skötselområde 2

- Naturtyp/er: Kulturbetesmark
- Natura 2000-habitat: -
- Areal: 7,1 ha
- Beskrivning: Området ligger huvudsakligen på före detta åker och ängsmark som idag är mycket väl betat av får. I nordvästra delen, i anslutning till torpet och vägen har ett väderskydd byggts upp för fåren som betar i området. Det finns flera gamla husgrunder i området. I den södra delen står en gammal knuttimrad ekonomibyggnad med enstaka lövträd runt om. Väster om denna finns en damm och en igenlagd källa. Runt dammen står flera grova alar, och det växer gul svärdsilja i kanterna. Sydöstra delen av området är kuperat med mycket berghällar som går i dagen. Här växer rikligt med stora, gamla enar både i små öar och mycket trångt i grupp. Det finns även en del lövträd och fågelbär. Fågelbärsträden är viktiga både för insekter och fåglar.
- Bevarandemål: Området skall vara en öppen betesmark dvs. betet skall fortgå i samma omfattning som förut.
- Engångsåtgärder: Stängslet runt dammen bör tas bort eftersom det är mer farligt för fåren än gör nytta. Om det behövs ett stängsel runt dammen skall ett bra, fun-

gerande sättas upp. Rövning bör ske av en del lövträd och sly till förmån för enen i den sydöstra delen av området, dock bör bärande träd sparas. I den stora klungan av en och lövträd (längst norr-ut) skall ca 10-15 vitala enar sparas, även den blivande spärrgreniga eken bör sparas. Där öar av en förekommer med ett lövträd i mitten skall enen sparas och lövträdet bort. Enen som växer i den sydöstra delen ska gynnas genom frihuggning

Underhållsåtgärder: Årligt bete under hela vegetationsperioden. Slyrövning vid behov.

Skötselområde 3

Naturtyp/er: Äldre blandskog

Natura 2000-habitat: -

Areal: 0,4 ha

Beskrivning: Området är en del av en sluttning mot öster som sedan flackas ut till ett fuktigt område. Två jätteekar samt en död, mycket grov bok står trängda i området som är en nyckelbiotop enligt skogsstyrelsen. Trädsiktet är i övrigt varierat men domineras av gran, i busksiktet märks hassel. Förr gick betesmarken en bit ned i sluttningen, och det gamla staketet står kvar (nuvarande gränsen till skötselområdet). Området ingår i samma betesfälla som skötselområde 4.

Bevarandemål: Området skall på sikt bli mer lövdominerat. De 2 grova ekarna samt den döda boken skall stå fritt. Det skall finnas gott om död ved i området. Betet skall fortgå.

Engångsåtgärder: Friställning av lövträd, hassel och grova träd.

Underhållsåtgärder: Bete under hela vegetationsperioden i hela området. All granföryngring skall tas bort kontinuerligt. Slyrövning kring de grova träden och andra lövträd vid behov. All död ved skall sparas i området.

Skötselområde 4

Naturtyp/er: Nygallrad granskog

Natura 2000-habitat:	Utvecklingsmark 9070, Trädklädd betesmark
Areal:	3,2 ha
Beskrivning:	Området ligger i sydöstra delen av Hovet. Granbeståndet gallrades 2004, större delen är avverkningsmogen inom en 10-20 års period. Lövträd finns insprängda mellan granarna, en del har friställts så området har idag en luckig struktur. Större nyöppnade gläntor finns bl a i det nordöstra hörnet. Här finns det också stora körskador i kanten av reservatet. I den östra kanten finns ett fuktstråk med sumpskogskaraktär. Idag betas hela området. Det finns gott om odlingsrösen i området.
Bevarandemål:	Området skall på sikt vara en öppen betad blandlövhage med grova träd med undantag av den östra delen där sumpskogskaraktären ska bevaras. Det bör i framtiden finnas ca 30 grova träd av olika lövträdslag i hela området med ca 30 meter mellan stammarna. Tillräckligt ljus skall finnas så att en grässvål kan utvecklas. Buskskiktet skall ha en täckningsgrad på ca 10-20 %. Död ved som inte är grov bör tas bort (ex. krona från nedfallna träd). Odlingsrösen ska vara väl synliga.
Engångsåtgärder:	Merparten av granen avverkas. Något fler förnygringsträd än vad som långsiktigt ska sparas märks upp och friställs initialt, ca 50 stycken. Efterhand väljs de 30 framtidsträden ut bland dessa.
Underhållsåtgärder:	Bete under hela vegetationsperioden. Gran som kommer upp i området skall särskilt hållas efter. Gallring och slyröjningar skall göras kring stora träd och framtida stora träd, samt kring odlingsrösen vid behov.

Skötselområde 5

Naturtyp/er:	Ung bok- ekskog med inslag av jätteträd
Natura 2000-habitat:	Norra delen utvecklingsmark 9070, södra delen befintlig 9070, Trädklädd betesmark
Areal:	0,8 ha

- Beskrivning:** Skötselområdet består av 2 delområden som är mycket rika på unga ekar och bokar. Förutom de unga ekarna och bokarna finns i det södra delområdet även 2 värdefulla jätteekar varav en är död. Det södra delområdet ligger på en bergsknalle söder om den öppna betesmarken. Både det södra och det norra delområdet är nyckelbiotoper. Det södra delområdet ingår i den stora betesmarken, medan det norra delområdet kommer att betas i samband med utökningen av betesmarken i skötselområde 1.
- Bevarandemål:** Områdena hyser framtida jätteträd och skall på lång sikt bli hävdade blandädellövlundar. Viss föryngring av bok och ek skall säkras här. Kronäckningen skall på sikt vara ca 70 %. Ett buskskikt med ca 10 % täckningsgrad bör utvecklas men inte på ett sätt som hindrar de blivande jätteträdens fria utveckling. All död ved skall sparas, även klen ved. De 2 jätteekarna i det södra delområdet skall stå fritt och ljust. De båda delområdena skall betas.
- Engångsåtgärder:** I båda delområdena skall vardera ca 15 stycken föryngringsträd märkas upp initialt (ca 10 bokar och 5 ekar i varje delområde). Ca 7-10 träd med omkring 30 meter mellan stammarna bör tillslut vara kvar i varje delområde och få växa sig stora (70 % bok och 30 % ek). Buskar som inte påverkar de framtida jätteträden skall sparas.
- Underhållsåtgärder:** Årligt bete. Rövning av sly som inte är blivande ädellövträd. Slyrövningar skall göras kring de befintliga jätteträden vid behov. Om träd- och buskskikt överstiger vad som anges i bevarandemål sätts rövningar in.

Skötselområde 6

- Naturtyp/er:** Nygallrat medelålders björkbestånd
- Natura 2000-habitat:** -
- Areal:** 0,3 ha
- Beskrivning:** I detta område växer det ung björk. Här har grannen gallrats bort och flera ljusälskande arter har uppkommit i fältskiktet, såsom olika gräs, hallon, dån, mjölke etc. Området betas idag.

Bevarandemål: Området skall vara en betad lövskog förutom att uppslag av gran skall tas bort. Ek och bok som etablerar sig ska lämnas. All död ved skall sparas.

Engångsåtgärder: Inga

Underhållsåtgärder: Rövning av granföryngring och annat sly vid behov, dock inte ek och bok. Bete under hela vegetationsperioden.

Skötselområde 7

Naturtyp/er: Nyrestaureerad blandlövhage

Natura 2000-habitat: Utvecklingsmark 9070

Areal: 4,7 ha

Beskrivning: Området gallrades 2004 då grova ekar och bokar friställdes och gran avverkades. Flera stormar efter åtgärden har lett till att merparten av granen nu är borttagen samt att flera grova lövträd har fallit omkull. I den västra delen finns rikligt med grov död ved. Riset efter gallringen ligger fortfarande kvar och ger ett "ovårdad intryck". I den östra delen växer rikligt med medelstora ekar som genom restaurering står öppet. I den södra kanten finns kraftiga körskador från gallringen. Fältskiktet är under omvandling. Det finns gott om pionjärarter såsom olika gräs, mjölke och smultron som har etablerat sig efter rövningen. Det finns gott om odlingsrösen i området som ofta hyser stora lövträd. Hela området betas. Söder om området vidtar stora föryngringsytor med kraftiga uppslag av hallon mm.

Bevarandemål: Området skall vara en blandlövhage med grova träd, främst ekar. Odlingsrösen ska vara väl synliga. Krontäckningen i området ska på sikt vara ca 30 %. En grässvål skall så småningom etableras i fältskiktet. De befintliga stora träden skall stå fritt och ljust. Buskskiktet skall ha en täckningsgrad på ca 10-20 %. Klen död ved skall tas bort (ex. kronorna på nedfallna träd, grövre stammar ska dock lämnas). Bryn bör skapas i gränsen mot den planterade granskogen så

att det inte blir en markant övergång från hagmark till plantering.

Engångsåtgärder: Rövning av granföryngring. Ev städning av det gamla riset från förra gallringen. Träd och buskar skall lämnas utmed kanten av reservatet mot granplanteringen i söder och väster för att så småningom bilda bryn. Gallring i det NÖ hörnet för att gynna ek och hassel. Ev ringbarkning av asp. Reparation av grova körskador.

Underhållsåtgärder: Om träd- och buskskikt överstiger vad som anges i bevarandemål sätts rövningar in. Slyrövning vid odlingsrösen och kring grova träd vid behov. Om behövt kan stora träd tas ned till förmån för annat stort träd.

Skötselområde 8

Naturtyp/er: Blandädellövlund

Natura 2000-habitat: 9070, Trädklädd betesmark

Areal: 3,9 ha

Beskrivning: Området ligger i den centrala delen av Hovet. Det finns rikligt med mycket grova träd, både ek och bok här. Det finns mycket död ved och döda träd med en riklig svampflora samt mossor och lavar. Där äldre bokar står ger boklöven ett typiskt bokskogsfältskikt som saknar undervegetation. Buskskiktet består av hassel och en.

Bevarandemål: Området skall på sikt vara en betad blandädellövlund med dess grova spärrgreniga ädellövs-träd i fokus. Det skall vara fortsatt god tillgång på död ved i området. Antalet jätteträd skall ökas på sikt genom att framtida jätteträd märks och följs upp på lämpliga ställen, så att krontäckningen blir ca 70 % i hela området. Buskskiktet skall ha en täckningsgrad på ca 10-20 %.

Engångsåtgärder: Märkning och initial friställning av framtida jätteträd. I den nordöstra delen vid träd nr 682 finns flera unga bokar som står trängda av asp. Här bör ca 5-10 stycken bokar märkas upp och friställas. I det västra hörnet mellan träd nr 761, 762 och 769 finns halvstora ekar som bör sparas samt bokföryngring som bör märkas och följas upp.

Underhållsåtgärder: Årligt bete under hela vegetationsperioden. Om träd- och buskskikt överstiger vad som anges i bevarandemål sätts röjningar in. Röjningar skall göras kring de grova träden vid behov. Ingen död ved skall plockas bort.

Ädellövlund i skötselområde 8

Skötselområde 9, "Västergärdet"

Naturtyp/er: Granskog

Natura 2000-habitat: -

Areal: 1,7 ha

Beskrivning: Relativt ung granplantering ($\varnothing$ = ca 15cm) på tidigare åkermark. Gran är helt dominant i området men det finns även enstaka lövträd såsom björk, asp, ek och bok i granbeståndet. Området är i stor utsträckning omgivet av blandädellövskog. I området finns gott om röjningsrösen.

Bevarandemål: Området skall efter restaurering vara en öppen betad blandlövhage, med ca 30 - 40 % krontäckning. Trädslagen skall utgöras av bla ek, bok, asp och björk som skall få växa sig stora och spärrgreniga. Lagom avstånd mellan trädens stammar är ca 30 - 40 m. En grässvål bör med tiden etableras. Odlingsrösen skall vara väl synliga. Död ved som inte är grov bör tas bort från området. Buskskiktet bör ha ca 10-20 % täckningsgrad.

Engångsåtgärder: All gran i granplanteringen avverkas för att öka inslaget av löv. Om slutavverkning inte sker inom snar tid bör lövträden som står i området friställas omgående och till större grad än vad som hittills är gjort. Eventuellt kan en egen fälla

tilldelas för detta område för att enkelt kunna reglera betetrycket i den känsliga nyavverkade miljön. Undvik bete de första åren efter avverkning för att ge lövträden en chans att etablera sig.

Underhållsåtgärder: Årligt bete efter de första betesfria åren. Kontrollera att djuren inte betar för hårt så att nya lövträd har chans att etablera sig. Håll efter gran kontinuerligt över hela området. Om träd- och buskskikt överstiger vad som anges i bevarandemål sätts röjningar in. Kontinuerliga slyröjningar kring odlingsrösen bör utföras.

Skötselområde 10

Naturtyp/er: Nyrestaurerad blandlövskog

Natura 2000-habitat: Utvecklingsmark 9070, Trädklädd betesmark

Areal: 8,7 ha

Beskrivning: Området är beläget i Hovets västra del. Omfattande gallring har skett i området, och mycket ris ligger kvar efter gallringen. Blandlövskog med mestadels ung asp och björk har sparats, det finns också ganska mycket unga bokar. Några jätteekar och bokar finns också i området. Genom skötselområdet går en markerad traktorväg i öst-västlig riktning som leder till Sätra. Utmed denna stig står några imponerande ekar bl.a. den idag döda eken med namnet Maja-Lenas ek. Denna ek är en nyckelbiotop och hyser flera rödlistade arter av lavar. Historien bakom Maja-Lenas ek är okänd. Det finns också en imponerande jättebok i området som är mycket livskraftig. I den västra står det fortfarande en del avverkningsbar gran kvar, och en del grova ekar är trängda av sly, bl.a. av unga bokplantor. Sedan gallringen 2005 har även granplantor etablerat sig i öppna gläntor. Den nordligaste delen av området domineras av ganska ung björk. Här har en del gran gallrats bort.

Övergången från naturreservatet till den angränsande granplanteringen i den nordöstra och västliga delen saknar bryn och är därför mycket skarp. Eftersom det har skett omfattande gallringar i området är fältskiktet under omvandling.

Spritt i hela området ligger flera odlingsrösen, främst i de sydvästliga delarna. En stenmur löper längs gränsen i nordöst. En delvis raserad stenmur går tvärs igenom området. Idag betas hela området av får. Området gränsar i söder till ett nyröjt hygge.

Bevarandemål:

Området skall på sikt vara en relativt öppen betad blandlövhage med fokus på de grova lövträden. Krontäckningen skall vara ca 40-50 %. De befintliga grova träden skall stå fritt och ljust. De grova träden bör bli fler i framtiden. I gränsen mot den planterade granskogen bör det finnas bryn som bildar en mjuk övergång från hagmark till granplantering. Odlingsrösen skall vara väl synliga. Så småningom bör en grässvål bildas i fältskiktet, och buskskiktet bör ha en täckningsgrad på ca 10-20 %. Området ska vara rikt på grov död ved.

En av jättebokarna i skötselområde 10

Engångsåtgärder:

Borttagning av ris som ligger kvar efter gallringen, främst utmed gångstigen. Avverka kvarvarande gran i området, och allmän gallring för att nå önskad krontäckning. Røjning av granföryngring. I den södra delen bör unga bokar märkas upp som blivande jätteträd, på bekostnad av ask och björk. Friställning av de grova träden som är i behov av detta. Träd och buskar skall lämnas utmed kanten av reservatet mot granplanteringen främst i nordöst och väst för att så småningom bilda bryn.

Underhållsåtgärder:

Kontinuerligt bete under hela vegetationsperioden. Kontrollera så att inte granplantor etablerar sig från den omkringliggande granplanteringen. Successivt ska träd och buskar sparas för det blivande brynet. Om träd- och buskskikt överstiger vad som anges i bevarandemål sätts røjningar in.

Odlingsrösen skall hållas fria från sly. Slyröjningar skall även göras kring de grova träden och de blivande jätteträden vid behov. Död ved som inte är grov bör tas bort (ex. kronor av nedfallna träd).

Skötselområde 11

Naturtyp/er:	Igenvuxet hässle
Natura 2000-habitat:	-
Areal:	3,6 ha
Beskrivning:	Sydvästra delen av denna betesmark är rik på gammal hassel med mycket död ved. Området kan inte idag kallas för en hassellund pga att trädskiktet har högre täckningsgrad än 50 %. Främst asp men också gran, björk och några tallar växer mellan hasselbestånden. Några stora ekar och bokar finns också. I den nordligaste delen är hasselbeståndet något glesare än i den sydvästra delen, här dominerar istället ung asp. Hela området är värdefullt för den lägre faunan p g a den rikliga förekomsten av död ved samt många odlingsrösen och en stenmur. Sydvästra delen av området är en nyckelbiotop där man har hittat flera signalarter. Idag betas återigen hela området.
Bevarandemål:	Området bör med tiden bli ett hässle (hassellund) med riklig tillgång på grov hassel och död ved som främjar insektsliv, svampar, lavar och mossor. Trädskiktets täckningsgrad får inte överstiga 50 %, dock skall stora ädellövträd sparas oavsett deras täckningsgrad.
Engångsåtgärder:	Borttagning av kvarvarande gran och gallring av andra lövträd för att minska trädens täckningsgrad. Dock ska den stora granen som står intill träd nr 788 och 789 sparas och stå fritt. All hassel sparas.
Underhållsåtgärder:	Bete. Slyröjningar skall göras vid behov, särskilt kring de grova träden och odlingsrösen.

3.4 Forn- och kulturminnesvård

Stora delar av Hovets naturreservat är ett röjningsröseområde med fossila åkrar (RAÄ Udenäs 19:1). Talrika odlingsrösen som i regel är 5-6 m i diameter och upptill 1 m höga förekommer inom området. Enstaka terrasser förekommer i sluttningslägen. Åkermarkerna bedöms ha övergivits för ca 150-200 år sedan. Det finns även ett flertal husgrunder och en ålderdomlig knuttimrad ekonomibyggnad i det centrala området.

Fornlämningarnas lokalisering framgår av bilaga 3e.

Vid röjningar bör inte röjningsmaterial ligga kvar nära eller i fornlämningar. Eldning får aldrig ske i närheten av fornlämningar då det kan ställa till svårigheter vid en eventuell framtida utgrävning. Fornlämningar får inte skadas i samband med avverkning och utkörning av virke. Förvaltaren bör samråda med Länsstyrelsens kulturmiljöenhet vid åtgärder i områden som är mycket rika på fornlämningar.

Detaljer i skötseln och eventuella bevarandemål för fornlämningar och kulturvärden beskrivs under respektive skötselområde i kapitel 3.3.

4 Friluftsliv

Karta med informationsskyltar, vandringsleder och övriga anläggningar finns i bilaga 3d.

Det finns i dagsläget en markerad stig som kommer in i naturreservatet västerifrån från Sätra Bruk och fortsätter söderut mot Hökaberget. Denna led ingår i Älgårsleden som förbinder Älgårås med Västra Vätterleden. En mindre p-plats finns vid torpet i den norra delen.

Bevarandemål:

Reservatet skall utgöra ett attraktivt och trivsamt utflyktsmål som lockar alla slags människor, allt ifrån allmänheten till den professionella naturvetaren. Det ska vara lätt att hitta till och i reservatet.

Stigarna ska vara lättframkomliga och visa upp den typiska miljön som Hovet utgör.

Det ska finnas väl underhållna informationsskyltar som innehåller karta över reservatet samt beskriver dess syfte, bevarandevärden, områdets historia och gällande föreskrifter för allmänheten.

Engångsåtgärder:

Naturreservatet skyltas från landsvägen söder om Sätra bruk.

Parkeringsplatsen markeras.

Informationstavlor sätts upp på de platser som är markerade på karta i bilaga 3d. Tavlorna ska utföras enligt svensk standard och naturvårdsverkets anvisningar Att skylta skyddad natur. De ska bland annat innehålla karta över reservatet samt beskriva dess syfte, bevarandevärden och gällande föreskrifter för allmänheten. En engelsk text eller en engelsk sammanfattning ska finnas.

Stigsystemet utvidgas med en markerad stig från p-platsen och med en slinga i reservatet. Vidare skall en stig knyta ihop stigen mot Hökarberget med stigen mot Sätra bruk.

Hänvisningsskyltar mot Hovet, Sätra bruk och Hökaberget ska finnas i stigkorsningar och nere ifrån Sätra bruk där en stig börjar.

Sittgrupper ordnas i anslutning till de grova träden, gärna i naturmaterial från platsen.

Underhållsåtgärder:

Informationsanläggningar ska tillses regelbundet och underhållas vid behov av förvaltaren.

5 Gränsmarkering

Reservatets gräns märks ut i fält. Gränsmarkeringar utförs enligt Naturvårdsverkets anvisningar.

6 Uppföljning

6.1 Uppföljning av skötselåtgärder

En dokumentation av skötselåtgärder och deras effekt på flora och fauna är normalt nödvändig för att se om den föreslagna skötselplanen följs och om målen med naturreservatet uppfylls av de genomförda åtgärderna.

Åtgärder av restaureringskaraktär skall dokumenteras med foto före och efter åtgärd. Av dokumentationen ska framgå:

- åtgärd,
- plats (skötselområde),
- kostnad,
- tidpunkt,
- utförare.

6.2 Uppföljning av bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Länsstyrelsen ansvarar för att uppföljning av bevarandemål genomförs. Uppföljningen ska ske med de metoder som används inom miljöövervakning nationellt eller regionalt eller i samband med Natura 2000-uppföljningen. Målsättningen är att kunna se om de bevarandemål som satts upp i skötselplanen upp-

fills och att skötseln fungerar. Uppföljningen kommer vara en viktig hjälp för förvaltarens planering av skötselarbetet.

Utöver detta bör följande uppföljningar göras:

- Okulär besiktning av varje skötselområde. Vid denna besiktning anges också förekomst av arter, eller företeelser som preciserats under "bevarandemål" (såsom blivande naturtyp) för respektive skötselområde samt under "Övergripande mål" för friluftslivet. Initialt är det speciellt angeläget med årlig uppföljning av bevarandemålen då stora restaurerings insatser gjorts för att öppna upp hela området. Området är därför under stor omvandling innan det når de önskvärda, framtida naturtyperna.
- Uppföljning av märkta blivande jätteträd i skötselområde 1, 4, 5, 8 och 10. Främst skall det kontrolleras att de unga träden står tillräckligt ljust och fritt och på så sätt har möjlighet att utveckla spärrgrenighet. Lämpligt intervall: var 5:e år.
- Heltäckande inventering av lav, moss- och trädlevande svampflora samt vedlevande evertetrater som återfinns på de grova träden görs initialt. Denna bör sedan följas upp ca var 20:e år, för att kunna se eventuell spridning, tillkomst eller bortfall av arter.

6.3 Revidering av skötselplanen

Skötselplanen gäller tills vidare och revideras då uppföljningen indikerar att behov finns. Länsstyrelsen ansvarar för att dokumentationen utförs och utvärderas.

7 Sammanfattning av planerad förvaltning

En sammanfattning och prioritering av skötsel- och restaureringsåtgärderna redovisas i tabell 3. Reservatets största naturvärden är knutna till jätteträden. Den direkta skötseln, föryngringen och bevakningen av dessa har därför prioriterats högst.

Hela förvaltningen för naturreservatet bekostas av staten, detta innebär: genomförande av skötselinsatser, uppföljningsinsatser, utmärkning av naturreservatet, informationstavlor och vandringsleder.

Skötselåtgärd/uppföljning	Skötselområde	När/intervall	Prioritet
Gränsmarkering	Reservatsgräns	Engångsåtgärd	1
Informationsskyltar	Vid parkeringen samt i skötselområde 8	Snarast	1
Uppstädning av ris	10, 7	Engångsåtgärd i samband med annan röjning	1
Röjning och markering av stigar	2, 4, 7, 8, 10	Engångsåtgärd	1
Underhåll av stigar	2, 4, 7, 8, 10	Vid behov	1
Stängsling	1 ev. fälla i 9	Engångsåtgärd	1
Friställning av grova träd	1, 3, 5, 10	Engångsåtgärd	1

Röjning runt grova träd	Alla	Vart 3:e - 5:e år	1
Markering och friställning av blivande jätteträd	1, 4, 5, 8, 10	Engångsåtgärd	1
Skötsel av blivande jätteträd	1, 4, 5, 8, 10	Kontinuerligt	2
Röjning av sly	Alla	Vid behov	1
Framröjning av odlingsrösen	4, 7, 9, 10, 11	Vid behov	1
Bete	Alla	Årligen	1
Restaurering av hagmark	1, 4, 7, 9, 10	Påbörjat	1
Friställning av en	2	Vid behov	2
Avverkning av granbestånd	1, 4, 7, 9, 10	Engångsåtgärd	1
Återkommande röjningar av granföryngring	1, 3-12	Vid behov	3
Skapande och skötsel av bryn	7, 10	Ca vart 3:e år	2
Inventering av trädlevande lav, moss- och svamp-flora	Alla stora träd	Initialt med uppföljning ca var 20:e år	1
Notera gräsmarksflorans etablering	4, 7	En notering varje gång någon år i området	2
Uppföljning av skötselåtgärder	Alla	Efter åtgärd	2
Uppföljning av bevarandemål	Alla	Årlig uppföljning de första åren	1

Tabell 3. Prioritering av föreslagna skötselåtgärder och uppföljning
Intervall för genomförande och prioriteringsgrad på åtgärden: (1) Högsta prioritet; (2) Hög prioritet; (3) Lägre prioritet.

8 Referenser

- Cederberg, B., Löfroth, M. 2000. *Svenska djur och växter i det europeiska nätverket Natura 2000*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Fornminnesregistret
- Gärdenfors, U. (ed.). 2010. *Rödlistade arter i Sverige 2010 – The 2010 Red List of Swedish Species*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Lindstén, C., Klippås, G. 1990. *Sevärt i Tiveden och västra Tylöskog*. Örebro.
- Lövskogsinventeringen i Karlsborgs kommun.
- Naturvårdsverket. 2000. *Sydsvenska lövskogar och andra lövbärande marker*. Rapport 5081.
- Naturvårdsverket. 1997. *Svenska naturtyper i det europeiska nätverket Natura 2000*.
- Skogsstyrelsen. 1995. *Instruktion för Datainsamling vid inventering av nyckelbiotoper*. Jönköping.
- Sundh Miljö, 2004. *Levande landskap, restaureringsplan för Hovet, Sättra bruk*.
- Vikenros, I., 1988. *Släkten Stråle och gårdarna Hovet och Fräckestad*. Mariestad.
- Vikenros, I., 1992. *Constantia Eriksdotter-kungadotter på Bocksjöholm och Odensfors*. Tryckeriet, Landstinget Skaraborg.
- Vikenros, I., 1989. *Hovet omkring år 1700*. Tidsskriften Udenäsbygden nr10, S.9-11. Udenäs Hembygdsförening.

Muntliga kommentarer

Gustafson Rut, född 1923, uppvuxen på Hovet

Skötselområden

Bilaga 3a

Naturreseptatet

Hovet

Karlsborgs Kommun

Tillhör Länsstyrelsens beslut enligt
7 kap 4§ miljöbalken. Dnr 511-59962-2005

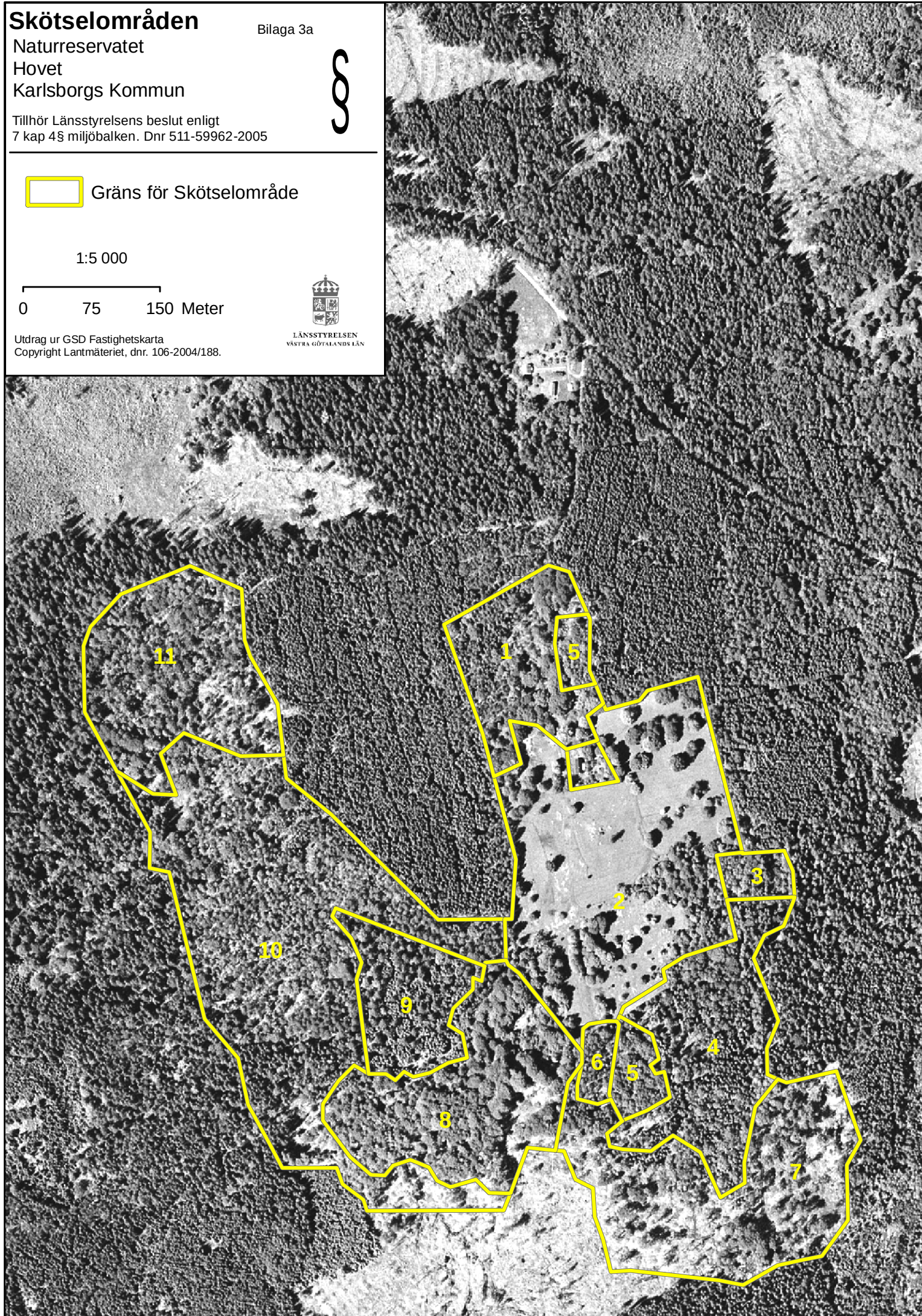
Gräns för Skötselområde

1:5 000

0 75 150 Meter

Utdrag ur GSD Fastighetskarta
Copyright Lantmäteriet, dnr. 106-2004/188.

Naturtyper

Bilaga 3b

Naturreseptatet

Hovet

Karlsborgs Kommun

Tillhör Länsstyrelsens beslut enligt
7 kap 4§ miljöbalken. Dnr 511-59962-2005

Gräns för naturreseptat

Naturtyper

Blandlövchage

Blandlövchage & hässle

Granskog

Kultiverad betesmark

Triviallövskog

Ädellövskog

Äldre blandskog

0 75 150 Meter

1:5 000

Utdrag ur GSD Fastighetskarta
Copyright Lantmäteriet, dnr. 106-2004/188.

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Natura 2000-habitat

Naturreseptatet

Hovet

Karlsborgs Kommun

Bilaga 3c

Tillhör Länsstyrelsens beslut enligt

7 kap 4§ miljöbalken. Dnr 511-59962-2005

Gräns för Skötselområde

Natura 2000-habitat

9070

Utvecklingsmark 9070

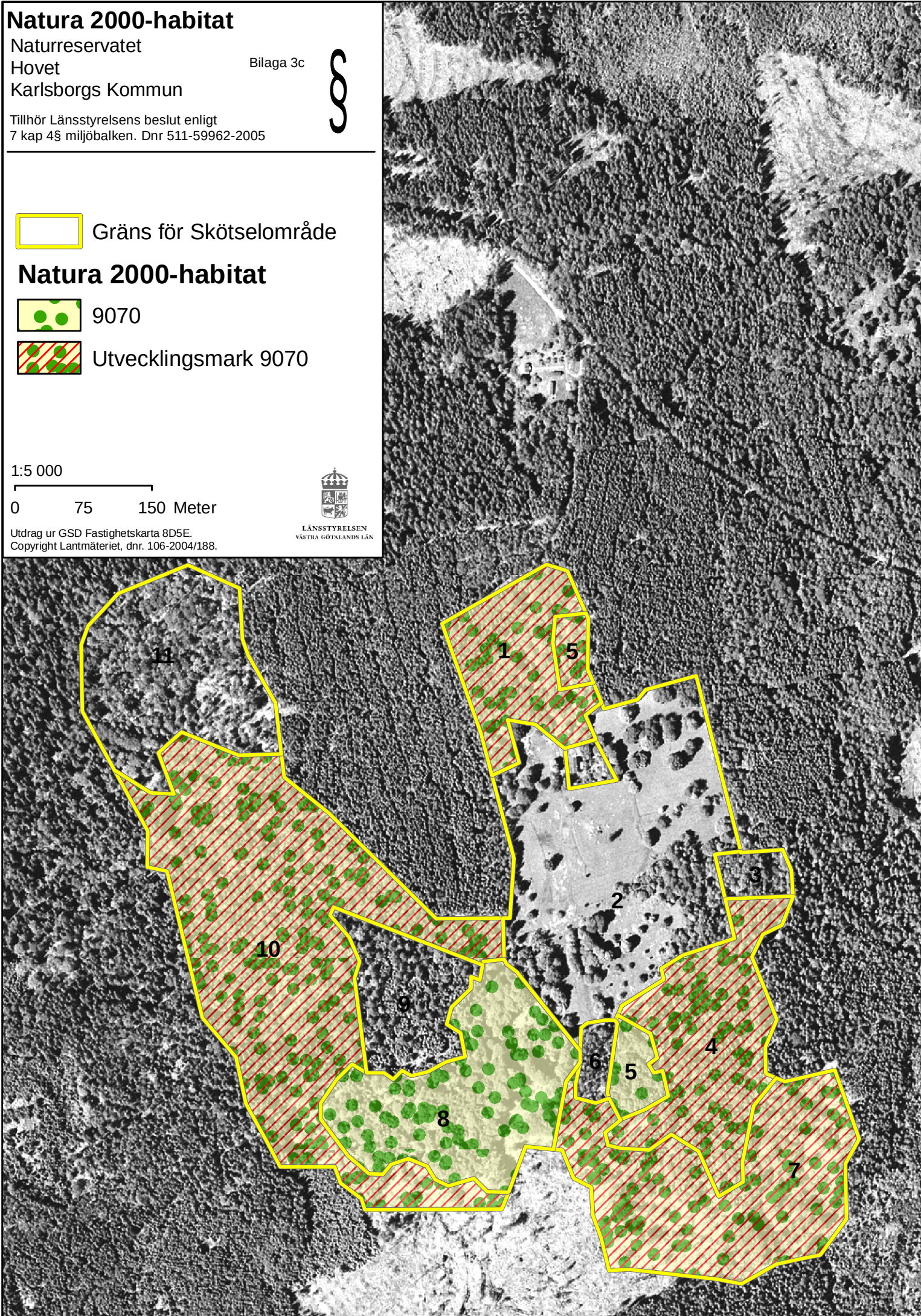
1:5 000

0 75 150 Meter

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Utdrag ur GSD Fastighetskarta 8D5E.
Copyright Lantmäteriet, dnr. 106-2004/188.

Anläggningar

Bilaga 3d

Naturreservatet

Hovet

Karlsborgs Kommun

Tillhör Länsstyrelsens beslut enligt

7 kap 4§ miljöbalken. Dnr 511-59962-2005

Gräns för naturreservat

Anläggning

- Informationstavla

A P-plats

" Sittgrupp

..... ÖVÄGSTI.M

..... Planerad stig

— Väg

0 75 150 Meter

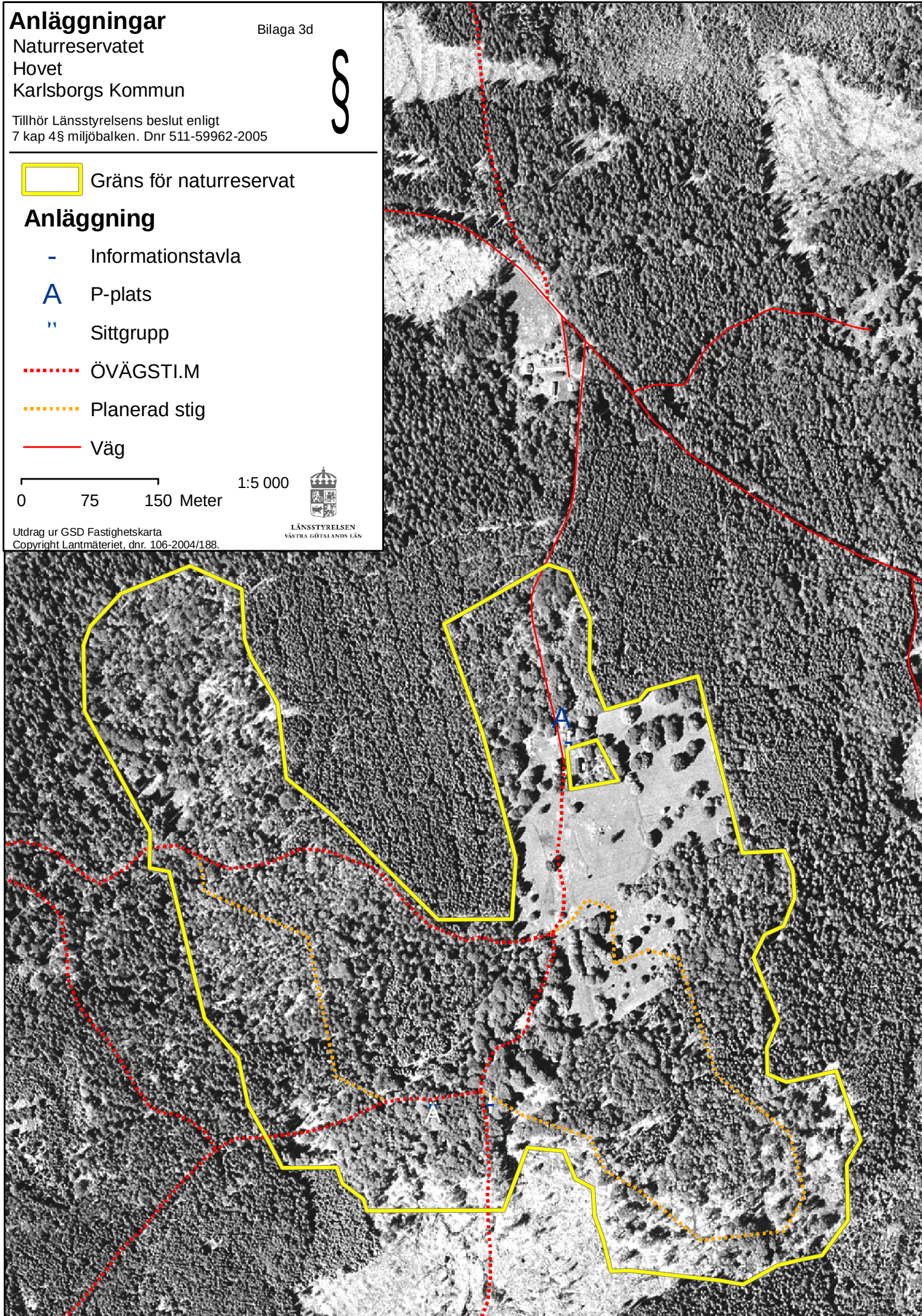
1:5 000

Utdrag ur GSD Fastighetskarta

Copyright Lantmäteriet, dnr. 106-2004/188.

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Fornlämningar

Bilaga 3e

Naturreseptatet

Hovet

Karlsborgs Kommun

Tillhör Länsstyrelsens beslut enligt
7 kap 4§ miljöbalken. Dnr 511-59962-2005

Gräns för naturreservat

Fornlämning

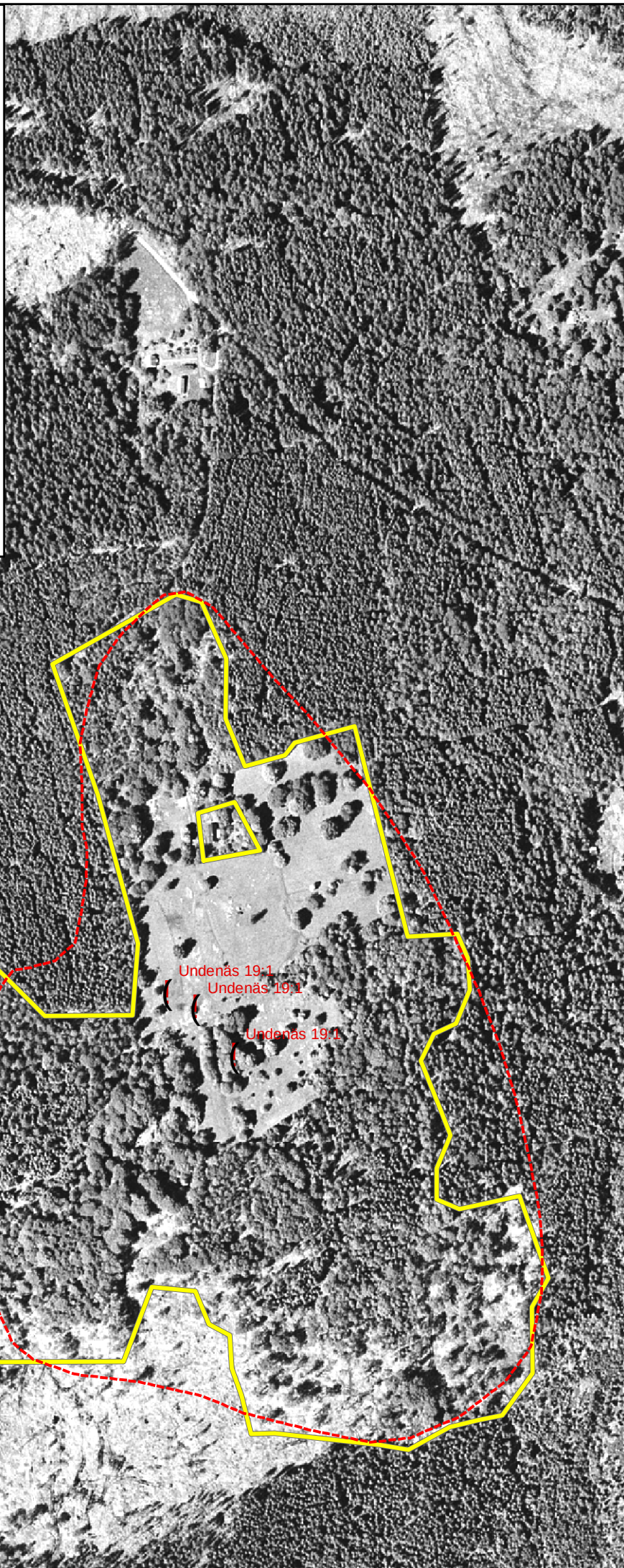

Fornlämningsyta

1:5 000

0 75 150 Meter

Utdrag ur GSD Fastighetskarta 8D5E.
Copyright Lantmäteriet, dnr. 106-2004/188.

Nyckelbiotoper

Naturreseptatet

Hovet

Karlsborgs Kommun

Tillhör Länsstyrelsens beslut enligt
7 kap 4§ miljöbalken. Dnr 511-59962-2005

Bilaga 3f

Gräns för naturreseptat

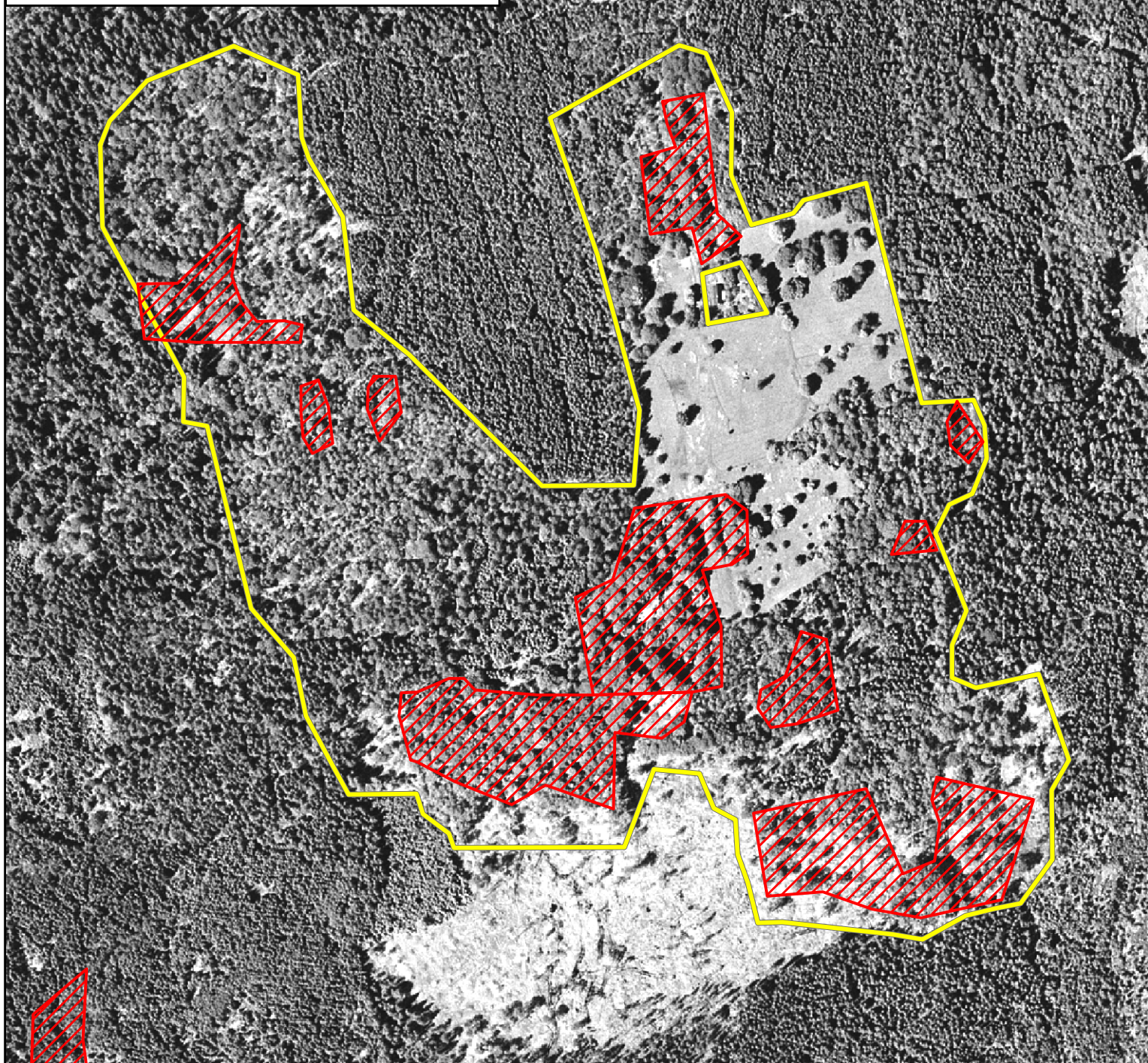

Nyckelbiotop

1:5 000

0 75 150 Meter

Utdrag ur GSD Fastighetskarta 8D5E.
Copyright Lantmäteriet, dnr. 106-2004/188.

Grova träd

Naturreseptatet

Hovet

Karlsborgs Kommun

Bilaga 3g

Tillhör Länsstyrelsens beslut enligt
7 kap 4§ miljöbalken. Dnr 511-59962-2005

Gräns för Skötselområde

trädsdag

- (Al
- (Alm
- (Asp
- (Bjork
- (Bok
- (Ek
- (Lonn
- (Oxel
- (Sälq

1:5 000

0 75 150 Meter

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Utdrag ur GSD Fastighetskarta
Copyright Lantmäteriet, dnr. 106-2004/188.

